

СЛИКЕ ВРЕМЕНА = АНДРИЋЕВЕ ПОСЕТЕ НИШУ 1965 И 1968. ГОДИНЕ

Апстракт: Нобеловац Иво Андрић два пута је, различитим поводима, боравио у Нишу-1965. и 1968. године. Први пут на свечаном отварању Универзитета у Нишу (1965) када је говорио на митингу студената и други пут на позив књижевне омладине Ниша (1968) да помогне акцију «Омладина и књига. Посетио је у два наврата и гимназију Стеван Сремац. Андрићеве посете Нишу биле су својеврсни културни догађај, део су културне историје Града, а речи и беседе изговорене том приликом доживљавају ново читање у савремености.

Кључне речи: Андрић, нобеловац, писац, Ниш, посета, Гимназија.

Андрићеве посете Нишу

На позив града Ниша нобеловац Иво Андрић, различитим поводима, два пута је боравио у Нишу: 1965 и 1968. године. Први пут, 15. и 16. октобра 1965. посетио је Универзитет приликом његовог оснивања и свечаног отварања (14. октобра 1965.), и други пут, на позив омладине и радника Ниша, 7. и 8. јуна 1968. године³⁴⁷. Андрићеве посете

Нишу имале су снажан одјек у јавности, посебно излагања о књижевности и уметности као и низ аутобиографских детаља које је нобеловац изнео у «живом, отвореном и искреном разговору» са студентима, радницима и писцима. Нишки књижевник и новинар Д. Јанковић о овом значајном културном догађају записао је: »...Прошао је кроз Ниш тихо и ненаметљиво а ипак снажно и запажено...»³⁴⁸

³⁴⁷ У изради текста као историографски извор коришћени су извештаји и текстови из 1965. и 1968. објављени у дневним централним и локалним новинама. *Политици* и *Борби*, у локалним *Народним новинама* и *Гласу омладине*. Аутори прилога били су дописници из Ниша Драгољуб Јанковић (*Политика*), Д. Илић (*Борба*), Видосав Петровић и Димитрије Миленковић (*Народне новине*) и редакцијски текст (непотписан) у *Гласу омладине*.

Везе између Ниша и Андрића ни касније нису прекидане; Универзитет у Нишу 1972. године доделио је писцу Велику плакету са повељом у знак признања за допринос његовом развоју, али и културе и националне књижевности у општем

³⁴⁸ Јанковић, Драгољуб, "Све на свету је мост," *Градина*, (Ниш, Градина, 1972), стр. 306.

смислу. Посете Нишу праћене су детаљно у извештајима дописника из Ниша у дневној и централној штампи - *Политици и Борби*, у локалној, *Гласу омладине и Народним новинама*. У нишком књижевном часопису *Градина* 1972. објављен је ауторски чланак (приказ) о посетама Андрића са нагласком на његовим рефлексијама о књижевности и уметности под насловом “Све на свету је мост” и, поред тога, као посебан прилог, целовит и веродостојан текст говора (обраћања) студентима (1965) са редакцијским насловом. У првом плану Иво Андрић: “Прозор који гледа у пределе уметности”. Траг Андрићевог боравка остао је забележен у неколико духовитих анегдота сабраних у *књизи Нишке анегдоте*, аутора Видосава Петровића, књижевника из Ниша, који је као новинар објавио запажен напис о посети 1965. у Народним новинама.³⁴⁹

Судећи по репрезентативности Андрићевих посета и значаја који је дат у ондашњој штампи и на радију, али и присуства високих политичких и партијских функционера Србије и града Ниша, нарочито 1965., говори и о посредној политичкој подршци «политици развоја» локалне средине и промовисање, у то време, на нимало лак начин «добијен» нишки Универзитет.

Андрић у Нишу 1965.

Непосредни повод Андрићеве посете Нишу 15. и 16. октобра 1965.

---

³⁴⁹ Петровић, Видосав, *Нишке анегдоте*, (Ниш, Пунта, 2003) стр. 206, 207

године био је свечано отварање новооснованог нишког Универзитета (14. октобра на Дан ослобођења Ниша у Другом св. рату), у то време, најмлађег у ондашњој СР Србији и СФРЈ. У та два дана заједно са високим партијским функционером Милојком Друловићем, секретаром ЦК СКС Србије и директором београдске Политике у „згуснутом” дводневном програму учињена је посета бројним институцијама; 15. октобра посетио је Ректорат Универзитета, у подне говорио је на

Поводом оснивања Универзитета у Нишу Иво Андрић говори студентима у Тврђави (15. октобар 1965.)

митингу студентима на Летњој позорници у Тврђави, разгледао изложбу слика са Сићевачке колоније *Сићево 65* („дуже се задржао пред уљима сликара Драгана Костића и Петра Лубарде”), обишао културно – историјске споменике Ћеле – кулу, Медијану, затим камп Медијану, Нишку Бању и Сићевачку клисуру. У

вечерњим часовима водио је разговор са члановима књижевног друштва *Нестор Жучни*; сутрадан, 16. октобра обишао је Електронску индустрију и сусрео се са радницима, затим разговарао са ученицима Гимназије “Стеван Сремац”, а потом се нашао са ученицима и наставницима основне школе “21. мај”, као гост литерарне дружине која носи његово име. У живом и занимљивом разговору Андрић је одговарао на бројна питања радозналих ученика. Извештач локалног листа Народне новине пренео је репортерски одломак пишевог одговора:

„Упитан када је почео да пише, писац је рекао да је то почео као ђак и да је објављену прву песму показао мајци која му је казала да му није потребна та мука. Упитан зашто увек пише о прошлости, писац је рекао да кад пише да изгуби осећање времена, да пред собом тада види само човека, да тада пише само за њега...”³⁵⁰

У новинским извештајима није забележен Андрићев сусрет и разговор писца из Ниша у малом салону Општинског комитета СКС. Том сусрету присуствовали су познати књижевници Ниша: Веселин Илић (уједно секретар Комитета), Сава Пенчић, Видосав Петровић, Добривоје Јефтић, Миодраг Петровић, Светозар Јовановић, Димитрије Миленковић, Драгољуб Јанковић.

---

³⁵⁰ Петровић, Видосав, ”На згради живота треба оставити и један прозор који гледа у уметност“, *Народне новине*, (Ниш, 23. октобар 1965)

Иво Андрић на летњој позорници и др Бранко Јанковић (први с лева) први ректор нишког Универзитета (15. октобар 1965)

Централни догађај био је разговор Андрића у Ректорату са првим ректором нишког Универзитета др Бранимиром Јанковићем који га је упознао са радом и организацијом ове високошколске установе и њеној улози за интелектуални и привредни развој Ниша и јужног дела Србије. Наводећи примере интересовања и подршке појединих грађана, ректор Б. Јанковић „указао је на пример једног грађанина који је обећао да ће као дародавац поклонити своје имање Универзитету. На ову опаску Андрић је»... потом приметио да је чудно како токови цивилизације иду истим правцем којим су се кретали и раније. Није случајно, рекао је, што баш Ниш добија Универзитет....»³⁵¹ У подне, по лепом и сунчаном времену, из Ректората упутио се у нишку Тврђаву где се већ окупило око 4.000 студената. Поред Андрића митингу у част отварања Универзитета присуствововали су бројни високе личности

---

³⁵¹ Петровић, Видосав, *op. cit.*,

из самог врха српске политике и владе: Драги Стаменковић, Милојко Друловић, Мирко Поповић, Радован Пантовић, Момчило Миловановић, и председник југословенске студентске организације, Буда Лазовић. Бурно поздрављен од стране присутних студената први је говорио нобеловац Иво Андрић. У говору, тачније књижевничкој беседи, истакао је на самом почетку свој општи став:»... Говорићу као књижевник „казаћу неколико речи о значају који књижевност и уметност уопште имају у животу појединца и народа...»³⁵² Извештач Политике наводи даље -...» Крај говора, у коме је Иво Андрић пожелео све најбоље студентима Нишког универзитета, био је пропраћен дуготрајним аплаузом и одобравањем...» После Андрића говорио је Милојко Друловић, партијски функционер и Рајко Митић, председник Скупштине општине Ниш. Политика је дала извештај готово на целој страни са главним насловом: “Нови живот тражи од човека да буде хармонична и свестрана личност” (из Андрићевог говора п. а.) са извадцима говора и фотографијама - портретима Андрића и М. Друловића. Чланак у локалним Народним новинама био је насловљен: “На згради живота треба оставити и један прозор који гледа у уметност” са интерпретацијом краћег, по аутору, најзначајнијег дела говора И. Андрића Интересантно је да је тек после седам година (1972) објављена целовита пишчева беседа у

---

³⁵² Јанковић, Драгољуб, ”Нови живот тражи од човека да буде хармонична и свестрана личност”, *Политика*, (Ниш, субота 16. Октобар 1965), стр. 7.

књижевном часопису *Градина* у тематском блоку посвећен тумачењу његовог дела. Није наведено да је текст ауторизован, али је највероватније снимљен на магнетофонској траци и касније «скинут», прекуцан, редакцијски опремљен, са знаком у фусоти “Говор студентима на отварању Универзитета у Нишу, 14 октобра 1965. године.” По неким казивањима оригинални текст је добијен од самог писца.

Андрић други пут у Нишу 1968.

Након три године од прве посете, Андрић је поново боравио у Нишу, 6. и 7. јуна 1968. заједно са Милојком Друловићем, партијским функционером и директором НИП Политика. У два дана, поново “згуснутог” програма, Андрић се сусрео са ђацима из свих нишких школа, студентима и књижевним посленицима града на књижевној вечери у сали Универзитета. Сутрадан је боравио и разговарао са професорима и ђацима гимназије “Стеван Сремац”, затим обилазак и разговор са радницима Фабрике дувана у сали Дома културе и на крају посета Народном музеју. У току дводневног боравка свим скуповима, по извештачу, присуствовао је и М. Друловић.³⁵³ Непосредни повод доласка је позив књижевне омладине Ниша која је на иницијативу Општинског комитета омладине, под покровитељством листа Глас омладине, покренула јединствен

---

³⁵³ Миленковић, Димитрије, ”Празник књиге”, *Народне новине*, (Ниш, 7. Јун 1968), стр. 10

покрет у Југославији популаризације књиге и књижевности “Омладина и књига” подразумевајући и сусрете са истакнутим писцима (позиву се Андрић радо одазвао). Слоган покрета је Карлајлова мисао “Збирка књига-читава универзитет”.

Извештач нишких *Народних новина* Д. Миленковић, под насловом “Празник књиге” и поднасловом “Нобеловац” Иво Андрић обележио почетак покрета “Омладина и књига” истиче васпитну и образовну димензију: да је покрет масован и прихваћен од младих тако да су. „ ... Многи (су)бесциљне шетње корзоом, заменили литерарним скуповима у школама, Народној библиотеци, Центру за културу...”

Књижевно вече на Универзитету било је изузетно масовно посећено:»...те вечери било је нешто посебно свечано у атмосфери велике сале нишког Универзитета када је Нобеловац узео реч: Долазимо као поклоници једне акције која то засужује...У културним акцијама нема малих и великих средина...Нигде се и нигда уложен напор и стварни труд не губи, а у култури поготово...»³⁵⁴ Цитирани одломак је једино што је објављено од речи Андрића те вечери. О књизи су затим говорили млади нишки интелектуалци: Никола Динић, Мирослав Марковић, Иван Реди и Предраг Цветичанин, стихове и прозу читали су већ познати млади писци: Зоран Милић, Добривоје Јефтић, Димитрије Миленковић, Сарајевка Пешић, Предраг Цветичанин,

Звонимир Костић и Саша Хаци-Танчић.

Сутрадан по програму, у преподневним часовима, Андрић је у гимназији Стеван Сремац, по сопственој жељи да посети школу у којој је Стеван Сремац био 11 година предавач, и по његовим речима, Гимназија која ужива велики углед. То је била његова друга посета Гимназији (прва 1965). Разговор са ученицима и наставницима водио се у свечаној сали. Били су присутни чланови литерарне дружине *Његош*, Редакција и сарадници школског листа *Гимназијалац*. Иначе, писцу се допало што је све било спонтано и настава није прекидана. Након поздрава директора Радивоја М. Петковића

„ ... Књижевник Иво Андрић је испричао како је он некада учио гимназију, када је почео да се бави књижевним радом и укратко описао чин цеременије када је примао Нобелову награду.

Одговарајући ученицима на постављена питања о настанку књижевног дела, он их је упутио да брижно негују језик и да увек знају истину да свака изговорена реч не може да се поврати. Зато, рекао је, за све треба тражити праву реч. Похвалио је чланове ђачке литерарне дружине *Његош* који су га упознали са својим радом. Школски лист “Гимназијалац” посебно му се допао и он је пожелео ученицима да буду истрајни у издавању листа.

После сусрета са наставницима и ђацима Андрић је водио разговор са директором о раду школе и интересовао се за промене у школском систему. Током разговора Андрић је истицао књижевни рад

³⁵⁴ Миленковић, Димитрије, *op. cit.*, стр. 10

Стевана Сремца и занимало га је колико је Сремчево дело заступљено у наставном програму.

У Летопису школе нобеловац Иво Андрић је забележио: “Са задовољством сам и по други пут посетио Гимназију “Стеван Сремац” у Нишу и разговарао са наставницима и ђацима...”³⁵⁵

Иво Андрић у посети Фабрици дувана у Нишу (7. јуна 1968)

У поподневним часовима посетио је меморијални објекат Музеја логор Црвени крст и задржао се у краћем разговору у библиотеци Музеја са директором Крстом Ђорђевићем и кустосима. У Фабрици дувана, након обиласка производне хале, у Културном центру одговарао је на многобројна питања радника о свом делу.

Андрићеве посете Нишу 1965. и 1968. године представљале су изузетан културни догађај. У ондашњој локалној и дневној централној штампи дато је значајно место и публицитет, приближно значају посетама високих државних и политичких личности. Својеврсна

Иво Андрић у посети меморијалном објекту логора на Црвеном Крсту (7. јуна 1968)

Андрићева културна мисија, речи беседе које је том приликом изговорио остале су забележене у новинским извештајима и часопису *Градина*. По мисаоној дубини, значењима и порукама и, после четрдесет година од када су изговорене, доживљавају се као ново »андрићевско«³⁵⁶ читање и тумачење у стихији савремености. Зато сматрамо упутним и корисним да се у Прилогу чланка поново штампа целовит текст Андрићевог говора студентима 1965. из нишког књижевног часописа *Градина*..

Прилог ситне књижевно-историјске грађе

ПРОЗОР КОЈИ ГЛЕДА У ПРЕДЕЛЕ УМЕТНОСТИ³⁵⁶

Осећам се почашћен позивом на ову вашу оснивачку свечаност, и са

³⁵⁵ Петковић, Радивоје, *Нишка гимназија 1878-2003*, (Ниш, издање аутора, 2003) стр. 40, 41

³⁵⁶ Говор студентима на отварању Универзитета у Нишу 14. октобра 1965, наслов је одредила редакција. (Преузет текст/извор : Иво Андрић, *Прозор који гледа у пределе уметности*, *Градина*, Ниш 1972, 287 - 289

задовољством сам дошао у овај град светлих традиција, али мало сам збуњен и неодлучан у тренутку кад сам доведен у положај да том приликом нешто и ја кажем првим студентима овог Универзитета.

Иступајући пред младе људе који се налазе на великом животном старту, у нама старијим јављају се противречна осећања. С једне стране осећање дивљења, готово зависти, пред лепотом и величином подвига на који се тек спремате, а који је давно остао иза нас, а с друге стране стрепња и неко очинско страховање од тешкоћа и искушења који могу на том путу да вас очекују. У таквом положају и расположењу ми старији смо често склони да вас засипамо својим саветима који су, свакако, добронамерни, али исто тако и узалудни. Јер оно што млади људи очекују од нас, то нису наши савети него разумевање, жива симпатија и стварна помоћ у свакој прилици на свим подручјима. Па ипак, осећам потребу да вам кажем, не неки савет, то не – за то се не осећам позваним и ја то не бих умео све и кад бих хтео – него неку од својих жеља у погледу општег правца вашег образовања и изградње ваше личности кроз године студија које стоје пред вама, као и у вашем даљем животу, по завршетку студија.

Као књижевник хтео бих да кажем неколико речи о значају које књижевност и уметност уопште имају у животу сваког народа и човека појединца, па и у вашем. Ја при том не мислим на оне између вас који би се могли посветити некој грани уметности као ствараоци. Уколико би се нашао неки такав међу вама, тај ће поћи својим путем на ком ни савети

ни добре жеље не помажу много, и на ком своје најтеже битке сваки од нас бије сам. Ја мислим, напротив, на све вас без разлике, на улогу коју, по мом дубоком уверењу, уметност има, треба да има, у животу сваког човека, ма каква била иначе његова струка. То је одувек био случај у свим правим и великим цивилизацијама прошлости и садашњости.

Желео бих вам стога да никад не подлегнете старој малограђанској заблуди да такозвани практичан човек треба да иде само за оним "од чега се живи", то јест за оним што се сматра тобоже једино стварним, а да окрене леђа уметности и лепим вештинама, као луксузу и дангуби, као нечем споредном, излишном и нестварном. Никад не треба у то поверовати. Уметност је, напротив, најчистија суштина свих видова нашег стварног живота, која нам помаже да тај живот лакше схватимо и боље проживимо, да га учинимо бар сношљивијим себи и другима. Она је неопходан елемент у развоју људског духа, у изградњи виших облика друштвеног живота, и непаметно и опасно лишити се њене помоћи. То важи свуда и увек. А човеку из нашег данашњег друштва то је потребно још више него што је то био случај са ранијим нараштајима, јер задаци новог живота траже од њега да буде хармоничнија и свестранија личност, а не уски и ускогрудни стручњак. А управо тај склад између разума и маште, та равнотежа између задатака и одговорности практичног живота с једне стране и ширине и ведрине духа с друге стране, то је оно што нашем човеку треба да даје нарочито обележје и способност за пун развој свих стваралачких снага.

Многи су разлози који нас упућују да мислимо у том правцу и нагоне да прихватимо таква схватања.

Давно је речено да "музика ублажава нарави људи". У разним облицима то је тачно за сваку уметност. Уметност, то није само лепота и забава него и осећање мере, хармоније, дисциплине и такта, моралног реда и човечности, јер, правилно схваћена и дубоко усвојена, она рађа и развија сва та својства у човеку. А управо су нашем данашњем човеку, коме друштво поверава наша заједничка добра и на ком леже сложени задаци самоуправљања, та својства преко потребна. Није лако образовати доброг стручњака, али је још теже, можда, створити душевног, стрпљивог и уравнотеженог човека, који је способан да свесно живи и ради у заједници, да обузда страсти и ограничи личне прохтеве и апетите, да разуме друге и друкчије људе, да поштује све моралне и материјалне интересе своје заједнице. Није лако, али је нужно. Јер, сирови и једностранни људи теже се сналазе у раду на стручним пословима, или у руковођењу добрима и људима, и стварају заједнички често више хаоса и штете него реда и користи.

Тачно је речено: "Уметност, то је најкраћи пут од човека до човека". Она је то била увек, а она је то и у данашњем свету великих друштвених и политичких подељености, сукоба, насиља и агресија. Да, уметност зближава људе и кад су са других континената, удаљени једни од других простором, језицима, обичајима и интересима. Она нас повезује и са онима из далеких туђих земаља, а то је још више потребно када су у питању односи између људи

у разним републикама наше рођене земље. Познавање и међусобно прожимање уметничких тежња и остварења свих наших крајева и народа служи и служиће увек добро као један од основа оног братства и јединства на ком почива наша државна заједница. Никад не треба заборавити какву моћ и на ком подручју може да има и треба да има уметност и њена велика снага зближавања.

Кратко речено, ко жели добро својим новим нараштајима у нашој земљи, не треба дае их лишава способности додирати са уметношћу, него да тај додир омогућује и поспешује. Труд и новац уложени у то нису никад узалудни и бачени. Ако нисмо ми стигли да упознамо лепоте озбиљне музике, нека наша деца уче музику. Ако нисте ви могли да остварите ма и најмању личну библиотеку добрих књига (сви ми знамо да то није увек лако!), оснивајте их за своју децу. Једном се мора почети. А сигурна сам да ће вам ваша деца бити захвална. Све је добро, само није једно: слати у живот неизграђене и непотпуне људе.

Тиме нећу никако да кажем да уметностима треба давати неко место које им не припада, по природи ствари, ни да стварну вредност неког човека треба мерити по броју прочитаних књига. То, не. Али мислим да је мање целовит и мање лично срећан, па према томе и мање вредан и продуктиван, човек који је у завади са књигом или кога никад није обасјала ни најмања светлост неке од уметности.

Ја вам то говорим кратко и једноставно, без научних израза и пробраних цитата, али истина није

мање истинита и тачна ако је казана просто и непосредно. И не говорим то стога што сам забринут, можда за опстанак уметности. Уметности су непролазне, и није питање како ће оне остати без нас, него како ћемо ми изгледати без њих.

Другови! Много се у нас говори о култури. И то је добар знак. Сви би смо ми хтели да што брже пређемо етапе наше заосталости. Сви желимо – мислим да у том нема изузетака – да наши градови, путеви, улице и јавне зграде

имају леп и ведар и савремен изглед. И сви видимо да често није тако, и то не стога што се не гради и не подиже, него јер, ми сами запуштамо и нагрђујемо оно што је створено. Исто тако сви смо против осиноности дивљаштва, мрачне бахатости и навијачког беса, против празноглаве површности, нереди и расипања. А тога има међу нама, и то нашом кривицом. Укратко, сви смо за то да се благотворни утицај културе осети у свему што радимо и што нас окружује, у свему, све од лица наших градова до поједине речи или осмејка који упућујемо ми другима или други нама. Искрено желимо да све што радимо добије тзрјнију вредност и носи савршенији облик. А то је тешко постићи без оплемењујућег утицаја уметности. Нема сумње – главни основи културе су општа просвећеност и стручна образованост, али исто тако нема сумње да су елементи уметности њен мали али неопходан саставни део. Ето, због тога би све моје добре жеље, које бих хтео да вам упутим у овом тренутку, могле сажети и поновити овако.

На темељима животне стварности и разума подижете зграду

свога образовања и живота, али оставите увек један прозор који гледа у пределе уметности. Нека у вашем животу уметност има увек своје ма и скромно место: мало музике, или вече проведено у позоришту, или слика на зиду или невелика полица књига које волите. Тек, да је жива и трајна веза између вашег личног живота и уметности. А о том да је уметност потребна човеку, ма какав био његов позив и рад у практичном животу, о том нема сумње. Уметност је – понављам, и то треба увек понављати – човеку заиста неопходна, као што је сваком јелу неопходно мало соли међу прстима: да би му дало укус и да би га очувало од кварења. Уметност, права уметност, не квари не размекшава човека, негога оплемењује, уздиже и чини суптилнијим и отпорнијим у животној утакмици. Без ње може наш живот лако да постане непотпун, јалов и убог, а са њом је, како каже једна личност код Тургенева, "свако добро лепше и свако зло лакше".

Тиме бих завршио овај свој празнични поздрав вама, млади другови, вашим наставницима и Универзитету, са жељом да из њега дуго, у миру и напртку, излазе срећни, здрави нараштаји слободоумних и слободних, стваралачких и човечних људи, на радост свих нас, на добро овог краја, на срећу и напредак целе социјалистичке Југославије.